

FAKTAARK TIL FAREMARKSMANUAL

1. Vedligeholdelse af omfangshegn
2. Indretning af farefold
3. Klargøring af hytte – istandsættelse og halmtildeling
4. Flytning af søer til faremarken og tjek af søerne ved indsættelse
5. Daglige rutiner før faring
6. Forberedelse til faring – 2 dage før
7. Klimaet i hytten
8. Faring
9. Daglige rutiner fra faring til fravænning
10. Kuldudjævning og ammesøer
11. Kastration og smertelindring
12. Pattegrisene fra 2. leveuge
13. Fravænning
14. Arbejdssikkerhed

Vedligeholdelse af omfangshegn og inderhegn

Tjek af omfangshegn

Omfangshegnet skal holde grise og evt. hunde inde og andre dyr og uvedkommende mennesker ude. Hegnet skal efterses før et nyt farehold sættes ind i folden – hver gang!

Omfangshegn. Foto: Ole Lund

Hegnet skal være tæt – hele vejen rundt

- Huller i hegnet repareres.
- Huller i låger repareres.

Erfaring

Når ræve har lært at komme ind i faremarken – og opdaget det "store spisekammer" – er de svære at holde ude.

Ræven har gravet under hegnet. Foto: Kristian Juul Volshøj

Hegnet skal slutte tæt til jorden – hele vejen rundt

- Hjulspor under lågen ind til foldene fyldes op.
- Huller under hegnet, hvor ræven har forsøgt at grave under hegnet, lukkes.
- Hold dagligt øje med de lukkede huller. Ræven prøver igen!

Hegn forhindrer ræve i at klatre. Foto: Helle Lahrmann

Strømmen skal fungere – hele vejen rundt

- Elhegnets spænding kontrolleres (min. 3.000 volt).

Metal f.eks. gammelt hegn og kraftig vegetation, der berører hegnet, kan give spændingsfald. Spændingen falder jævnt, jo nærmere man kommer fejlen. Spændingen i hegnet kan kontrolleres med en hegnsmåler.

Hunde er en hjælp til at holde ræve udenfor hegnet – men ingen garanti. Foto: Merete Studnitz

Fakta

Ræve kan tage de nyfødte grise inde i farehytten. Ræve gør søerne urolige. Urolige søer har større risiko for at forvolde skader på pattegrisene. Ræve er årsag til en øget pattegrisedødelighed og dermed en stor økonomisk belastning, hvis de kommer ind i faremarken.

Vedligeholdelse af omfangshegn og inderhegn

Tjek af inderhegn

Inderhegnet skal holde søerne i deres respektive folde og afgrænse transportveje. Hegnet skal efterses før et nyt farehold sættes ind i folden – hver gang!

Hegnstråden skal være stram. Foto: Heidi M. Andersen

Opskubbet jord kan give spændingsfald. Foto: Heidi M. Andersen

Særlig slåmaskine til brug under hegnstråd. Foto: Heidi M. Andersen

Græsset er slået under hegnet. Foto: Heidi M. Andersen

Inderhegn

- Tråden skal være stram!
- Tråden skal sidde ca. 40–50 cm over jorden.
- Spænding kontrolleres ved hjælp af et digital-voltmeter (skal ligge omkring 2.000–3.000 volt).
- I perioder med meget sne hæves hegnet, så tråden altid er fri af sneen.
- Fjern opskubbet jord omkring hegnet.
- Slå græsset under el-hegnet.

Hegnstråden er fri og soen kan komme i folden.

Fakta

Søer kan skubbe jord op i tråden, hvilket medfører kortslutning af hegnet. Jordvolde under hegnet skal derfor jævnes ud.

Kraftig vegetation, der vokser op i hegnet, giver spændingsfald. Det er derfor nødvendigt at slå græsset under el-tråde.

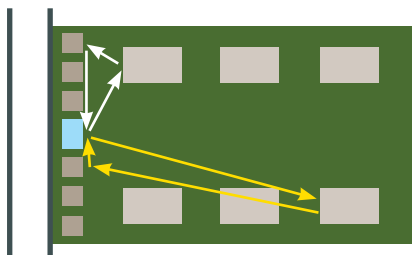

Indretning af farefold

Flytning af hytte og fodersted i farefold

En årsskitse for flytning af hytter og fodersted skal kunne fremvises i forbindelse med landbrugstilsyn. Hytte og fodersted skal flyttes for hver faring for at sikre jævn fordeling af slid og gødning på markerne.

Skitse af besætningens årsplan for flytning og placering af hytter (se faremarksmanualen afsnit 1.4)

Beregn antal faringer pr. farefold:

Antal faringer per farefold per år =
365 dage per år / (dage til klargøring + dage soen sættes ind for faring + diegivningstid)

Tegn egen årsplan for placering af hytter, vand og foder

Flytning af hytte ved hjælp af traktor.
Foto: Helle Lahrmann

Flytning af hytte og fodersted

Hytten og fodersted flyttes i forhold til besætningens årsplan

- Hytten flyttes hver gang, en ny so kommer i faremarken.
- Hytten flyttes minimum 9 dage før forventet faring.
- Hytten flyttes ved hjælp af traktor.

Foderstedet flyttes til en ny placering

- Foderstedet flyttes hver gang, en ny so kommer i faremarken.

Fakta

Søer gøder og slider på græsset, hvor de færdes. Søer færdes mest mellem hytte og foder. Ved flytning af hytte og fodersted for hver faring forebygges ensidig miljøbelastning.

Indretning af farefold

Forkert placering, terrænet er ujævnt, og vand kan løbe ind i hytten. Foto: Heidi M. Andersen

Veletableret sølehul. Foto: Heidi M. Andersen

Konstant tilførsel af vand. Med en timer på vanduret kan overbrusning køre automatisk. Foto: Heidi M. Andersen

Pattegrise søger skygge i nyetableret læbælte af popler. Foto: Morten Thomsen, Landbrugsmedier

Placering af hytten

Hytten placeres

- Med åbning modsat den fremherskende vindretning.
- På så jævnt terræn som muligt. Hyttebunden skal slutte tæt til jordoverfladen, så indtrængning af fugt undgås.
- Hytten må ikke placeres i en lavning, da regnvand vil samles her.
- Ved skrående terræn skal åbningen vende opad. Da halm og pattegrise ellers kan falde ud af hytten.

Etablering af sølehul

Søer skal have adgang til sølehul, når temperaturen er over 15°C.

Etablering

- Etabler sølehullet i god tid, før det bliver 15°C.
- Sølehullet bør være 1–2 m² i enkeldyrsofde og ca. 10–20 cm dybt ved etableringen.

Sål

- Få en fast bund i hullet. På lette jorde kan det hjælpe at supplere med lerjord i hullet.

Vandtildeling

- Fyld vand i sølehullet en gang dagligt fra vandvogn. På lette jorde er det nødvendigt med en konstant vandtilførsel, f.eks. ved hul på vandslange.

Hygiejne

- Lad det blanke vand i sølehullet tørre ud flere gange om ugen.
- Fyld vand i sølehullet igen, når muddret begynder at tørre.

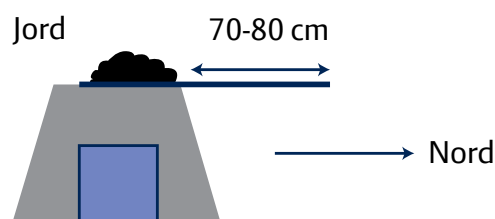
Fakta

Grise kan ikke svede. Højdrægtige og diegivende søer har en meget stor varmeproduktion. Sølebadningen køler soen, og beskytter dem mod solskoldning. Det samme gør skygge.

Etablering af skygge

Eksempel på etablering af ekstra skyggezone.

En træplade lægges oven på hytten og fastholdes med jord. Pladen rækker ca. 70–80 cm ud over hyttens nordside.

Klargøring af hytte – istandsættelse og halmtildeling

Hytten beskytter so og pattegrise mod vejr, vind og rovdyr.
Hytten skal være i orden hele året.

Tjek om der er skarpe kanter, der skal fjernes.
Foto: Heidi M. Andersen

Er der utætheder i hytten, skal de lappes.
Foto: Heidi M. Andersen

Ventilationsåbning skal repareres, kan ikke lukke tæt.
Foto: Heidi M. Andersen

Ventilationsklap mangler. Ny skal monteres.
Foto: Heidi M. Andersen

Efterse og reparer hytte og forgård **før**, soen kommer i faremarken.

Tjek

- At der ikke er skarpe kanter, der kan skade so og pattegrise. Vær specielt opmærksom omkring indgang til hytten og forgård.
- At der ikke er utætheder og huller i hytten.
- At ventilationsåbningen kan åbnes og lukkes tæt.
- Hvis der er en dør ind til hytten – at den kan åbnes og lukkes tæt.
- Om vinteren – at vinterstrimlerne er klar til ophæng.

Fakta

Skarpe kanter på hytten giver risiko for:

- Skader på dyrene – f.eks. på soens yver.
- Udrivning af trynering og dermed risiko smerter og infektioner.

Utætheder giver risiko for:

- Træk – afkøling af og ubehag for grisene.
- Fugt – dårligt klima og fugtig strøelse.

Begge dele øger risikoen for forhøjet pattegrisedødelighed.

Hytteside skal repareres. Foto: Helle Lahrmann

Tid til eftersyn og reparation af hytter og forgård er uvurderlig for forebyggelse af problemer i diegivningsperioden.

Klargøring af hytte – istandsættelse og halmtildeling

Ren, tør og rigelig strøelse er en forudsætning for en velfungerende hytte.

Terrænet er sjældent helt jævnt. Derfor vil der ofte være huller mellem hyttebund og jord. De skal lukkes. Bedst udefra, så soen ikke trækker halmen ud igen.

Foto: Heidi M. Andersen

Læg halmen på marken på et areal større end hyttens bund, og placér hytten ovenpå. Foto: Tove Serup

Grundstrøning med maskine. Foto: Helle Lahrmann

En velstrøet hytte til soen 7 dage før faring. Soen træder halmen sammen til en tæt isolerende måtte inden faring. Foto: Kristian Juul Volshøj

Halm skal bl.a. sikre, at hytten er tæt og tør fra bunden

Tætning

- Luk alle huller med halm udefra.

Grundstrøning

- Et tykt lag hvede-, rug- eller rapshalm (ikke bygalm) tildeles i hytten.

Tip

Læg halmen på marken på et areal større end hyttens bund, og placér hytten ovenpå – så er hullerne lukket, og halmen sidder fast under bunden.

Tip

Læg et rionet i bunden af hytten under halmen – for at hindre soen i at grave huller.

Halm til redebygning og pattegriseskjul

- Strø med mindst 15 cm byg- eller hvedehalm oven på grundstrøning op til faring.
- Fyld efter, så der altid er et lag ren tør og løs halm, som grisene kan bore sig ned i.
- Tildel med håndkraft for at forstyrre mindst muligt.

Fakta

Kulde er en væsentlig årsag til at pattegrise dør. Uanset årstid er det vigtigt for de nyfødte pattegrise, at hytten er strøet godt i perioden inden faring. Grisene kan skabe et godt mikroklima i 15 cm løs halm (lang eller snittet). Halmen er samtidig en blød buffer, der reducerer risikoen for trædeskader og klemninger, når soen lægger sig.

Flytning af søer til faremarken og tjek af søerne ved indsættelse

Flytning af søer til faremarken

Søerne skal flyttes til faremarken senest 7 dage før forventet faring. Gode resultater kan opnås ved at flytte søerne til faremarken allerede 10–14 dage før forventet faring. Rolige rutiner og trygge søer letter flytningen.

Forarbejde: Lad søerne opbygge tillid til personalet i faremarken. Foto Tove Serup

Giv søer og gylte et positivt forhold til transportvognen ved at fodre dem i vognen. Søerne må ikke have negative oplevelser i transportvognen. Det vil sige, at f.eks. ringning og vaccinationer skal foregå et andet sted. Foto: Heidi M. Andersen

Sørg for at hytten passer til soens størrelse. Foto: Tove M. Pedersen

Søer elsker rutiner, også når de flytter:

Forudsigelige rutiner er vigtige for både dyr og mennesker, når grise skal flyttes.

Undgå ulykker

- Kend og forstå dyrenes adfærd.
- Instruér medarbejderne omhyggeligt.
- Afsæt den nødvendige tid.
- Indret transportvogn til flytning.

Den dag søerne skal flyttes

- Søerne fodres ikke om morgenen, evt. gives de ingen eller kun ½ foderration dagen før.
- Ved flytning fodres søerne i transportvognen, så søerne lokkes op i vognen.

Søer, der ikke kan lokkes op i vognen

- Fodres i hytten, for at lokke dem ind.
- Når soen går ind i hytten, lukkes af f.eks. med drivplade.
- Vognen bakkes til hytten og soen drives over i vognen.

Pas på aggressive eller voldsomme søer, sørg for at du altid kan komme væk fra soen.

Indsættelse i farefolden

- De største og ældste søer indsættes i foldene med de største hytter.

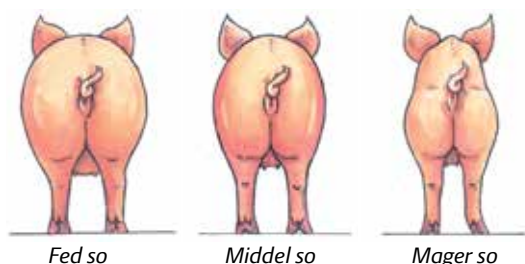
Det er vigtigt, at søerne kan vende sig uhindret i hytterne og lægge sig væk fra pattegrisene.

Flytning af søer til faremarken og tjek af søerne ved indsættelse

Søerne skal være sunde, raske og ved godt hud, når de farer.

Sæt mærke på hytten, hvis soen kræver særligt opsyn.
Foto: Heidi M. Andersen

En højdrægtig so skal kunne gå og rejse sig og lægge sig.
Foto: Merete Studnitz

Soen skal have velfungerende patter til alle grisene i kuldet. Foto: Marianne Bonde

**Kontakt dyrlægen og iværksæt behandling om nødvendigt.
Sæt "obs-mærke" på hytten.**

Sunde søer i faremarken

- Tjek hver enkelt so før den sættes i faremarken.
- Sæt "obs-mærke" på hytten, hvis soen kræver særligt opsyn.
- Fjern skiltet, når særligt opsyn ikke er nødvendigt længere.

Huldvurdering

Bedøm hud på alle søer – brug både hænder og øjne!
Både magre og fede søer kan give problemer omkring faringen. Sæt "obs-mærke" på hytten!

Ved magre søer

- Tildel foder og vand tæt ved hytten.
- Tildel foder i små portioner.

Ved fede søer

- Tildel vand ved hytten.
- Sikre en god ventilation i hytten indtil dagen før forventet faring.

Tjek af ben, klove og gang

- Soen skal lægge lige meget vægt på alle ben.
- Se efter forvoksede klove og biklove.
- Se om soen går uden at halte.

Hvis soen har problemer med ben eller klove

- Tildel foder og vand ved eller i hytten.
- Lad soen gå i enkeltdyrsfold.
- Sørg for et godt velstrøet leje i hytten.

Ved forvoksede klove

Beskær klovne ved klovbeskærer eller i samråd med dyrlæge.

Ved halthed

Afklar årsagen og behandl i samråd med dyrlæge.

Tjek yveret ved indsættelse

- Soen skal have 12–14 velfungerende patter alt efter kuldstørrelse.
- Giv besked til løbeafdelingen, hvis soen skal sættes ud efter fravæning, så ny polt kan findes.
- Hold øje med, at der er velfungerende patter til alle grisene.

Andre problemer der kræver øget fokus

Utrivelige eller strithårede søer

- Tildel foder og vand ved hytten.

Soen er ikke blevet vaccineret

- Giv besked til drægtighedsafdelingen, så næste hold kan nå at blive vaccineret.

Daglige rutiner før faring

Kommer soen ud af hytten, og ser den rask ud.
Foto: Heidi M. Andersen

Daglige rutiner

Søerne tjekkes

- Kommer søerne ud og æder og drikker.
- Er søerne raske.
- Er søerne rolige.
- Husk særlig opmærksomhed til problemsøer.

Søer, der ikke æder og drikker, kan være syge. Tegn på sygdom kan være hængende ører og haler, sløve øjne eller strittende hårlag. Urolige søer kan være tegn på ræve i faremarken.

Eksempel på velstrøet hytte. Foto: Heidi M. Andersen

Halmen tjekkes

- Strøelsesmåtten skal være mindst 15 cm dyb. Tildel ekstra om nødvendigt.
- Halmen skal være tør.

Bevar roen i hytten. Sørg for at have strøet så meget før faring, at det ikke er nødvendigt at strø den første uge efter faring.

Soen har ikke ædt op. Fodertruget rengøres inden næste udfodring, og der holdes øje med soen.
Foto: Heidi M. Andersen

Vandet tjekkes

- Virker vandventilen eller flyderen.
- Rengør vandtruget eller vandkoppen.

Fodertruget tjekkes

- Har soen ædt op siden sidste fodring.
- Rengør fodertruget.

Hvis soen ikke har ædt op, sæt da foder og vand i eller ved hytten og tilse soen.

Grise kan ikke svede. Søerne afkøles, når de sølebader. Samtidig fungerer mudderet som solbeskyttelse.
Foto: Helle Lahrmann

Klima

Når det er varmt udenfor

- Tjek at hyttens ventilationsåbning virker.
- Tjek at der er vand i sølehullet .

Når det er koldt udenfor

- Tjek at vinterstrimlerne er intakte.

Temperaturen i hytten skal være 18–20°C før faring og 20–22°C efter faring. Hvis der er kondensdråber i hyttens loft eller på vægge, er det for fugtigt, og der skal luftes ud.

Daglige rutiner før faring

Foto: Helle Lahrmann

Hegn

Tjek alt hegn hele vejen rundt en gang om ugen.

Foto: Kristian Juul Volshøj

Her ses område, hvor ræven har gravet sig under hegnet.

Hold rævene ude!!! Hegnet skal **altid** være intakt. Hunde kan være en god hjælp, men de kan ikke erstatte god hegning.

Foto: Tomas Fibiger Nørfelt

Fodring

Soens foderbehov afhænger af: Huld, alder, temperatur og græs-dække.

1. Se forklaring til fodertabel i faremarksmanualen afsnit 3.
2. Fastlæg din egen foderplan.
3. Udfyld skemaet nedenfor med den mængde, I skal fodre med i den kommende periode.
4. Indsæt datoer.

Vejledende tildeling af foder, FEso pr. dag før faring

Dage før faring	28	3	2	1	Forventet faring
Mængde, FEso	3,5 – 4	3,5 – 4	2,5 – 3	2,5	1,5* – 2,5 <i>* hvis der er risiko for farefeber</i>

Hos os er fodermængde i perioden: Fra _____ til _____ ny foderplan dato:

Dage før faring	28	3	2	1	Forventet faring
Mængde, FEso eller kg					

Forberedelse til faring – 2 dage før

Faring er krævende for både so og grise

Gode forhold under faring kan forebygge mange problemer efter faring.

Gode forhold er: En sund so, en tør, velstrøet hytte med en temperatur på 20–22°C, frisk foder og rent vand.

Opmærksomhed og tid fra personalet i faremarken er givet godt ud!

Soen indsamler redebygningsmateriale. Det friske græs skal fjernes efter faring, da det afgiver fugt og går i forrådnelse. Foto: Helle Lahrmann

Redebygning og ro

Soen har en stærk tilbøjelighed til at bygge rede et døgn tid før faring.

Redebygning har til formål, at sikre pattegrisene et godt mikroklima.

Giv soen ro til redebygning.

Tildel rigelig halm fordi halm:

- Er redebygningsmateriale.
- Giver pattegrisene et godt mikroklima.
- Er et blødt underlag, der beskytter grisene mod træde- og ligeskader.

Velstrøet hytte. Foto: Helle Lahrmann

Tør velstrøet hytte

- Tildel halm, så der er mindst 15 cm løs, tør halm i hytten.
- Halmen kan være byghalm eller hvedehalm.
- Halmen kan være hel eller snittet.

Højdrægtig so klar til faring. Foto: Helle Lahrmann

Hjælp til pattegrisene

Sørg for at pattegrisene bliver i hytten

- Grav en rende i halmen, lige inden for hytteåbningen, for at minimere risikoen for, at pattegrisen falder ud af hytten i forbindelse med faring.

Forberedelse til faring – 2 dage før

Strøelse foran hytten, så grise kan kravle ind.
Foto: Helle Lahrmann

Trinbræt med rampe, så grise kan kravle ind.
Foto: Helle Lahrmann

Forgård holder grise ved hytte. Grise kan gøde uden for hytten. Det giver god hygiejne i hytten.
Foto: Heidi M. Andersen

Vand ved hytte. Foto: Karsten Olesen

Hjælp pattegrise, der falder ud af hytten

- Læg halm foran hytteindgangen eller
 - sæt en rampe
- så nyfødte pattegrise, der falder ud af hytten, kan komme ind i hytten igen.

Forgård sættes på hytten et par dage før faring.

Vær opmærksom på, at soen stadig bruger hytten, hvis ikke fjern forgården igen og sæt den først på, når soen har faret.

Forgården sikrer, at pattegrisene bliver lige omkring hytten, dermed får alle grise adgang til alle diegivninger.

Forgård og en hytteindgang, som grisene kan passere, kan holde hytten ren, fordi pattegrisene vil gøde udenfor.

Fodring

- Reducér foderstyrke jf. foderplan.

Tilbyd vand ved hytten

Vand tæt ved hytten evt. i forgården

- Sørg for, hvis vandet skulle vælte, at det ikke gør strøelsen i hytten våd.

Vand i hytten

- Sørg for, at det ikke kan vælte, samt at der er mindst 20 cm fra spandens overkant ned til strøelsen, så pattegrise ikke kan falde ned i vandet.

Erfaring

Mange producenter har erfaret, at problemer omkring faring reduceres, når soen tildeles vand tæt ved hytten fra forventet faring og de første dage efter faring.

Klimaet i hytten

Optimering af klimaet

Klimaet afhænger af: Lufttemperatur, luftfugtighed, lufthastighed og luftforurening.
Hjælp so og pattegrise til det bedste klima!

Ventilationsåbningen justeres løbende, så der er et godt klima i hytten. Foto: Heidi M. Andersen

Justerbart vinterforhæng. Foto Helle Lahrmann

Hvis hytten lukkes i perioder, hvor udetemperaturen er over 10°C, skal der anvendes en gitterlåge, der tillader god ventilation i hytten. Foto: Helle Lahrmann

Miljøet i hytten er afhængigt af vejret

Ventilationsåbningen bruges til at regulere temperaturen og luftskiftet i hytten.

Fra to dage før faring og frem bør temperaturen ligge omkring 20–22°C.

Fra to dage før forventet faring og frem

- Udetemperatur lavere end 10°C – ventilationen helt lukket.
- Udetemperatur omkring 15°C – ventilationen halvt åben.
- Udetemperatur over 20°C – ventilationen helt åben.
- Føles luften i hytten stram eller fugtig, skal der åbnes lidt op for ventilation.

Vinterstrimlerne eller -forhæng hænges op 1–2 dage før forventet faring, når:

- Udetemperaturen er 15°C eller lavere, og det blæser kraftigt eller regner meget .
- Udetemperaturen er under 5°C.

Aflukning af hytten ved faring om natten

I perioder med meget lav udetemperatur eller i områder, hvor der er store problemer med ræve eller andre rovdyr, anbefales at lukke for hytten om natten.

- Hytten må kun lukkes, hvis du er sikker på, at faringen er gået i gang.
- Soen skal tildeles vand i hytten.
- Begræns perioden med lukket hytte – luk f.eks. kl. 22 og åben igen kl. 6.

Sørg for at hytten er velventileret. Hvor meget ventilationsåbningen skal være åben, vil afhænge af udetemperaturen, og hvor meget åbning der er over døren, og hvor tæt døren er.

Klimaet i hytten

Temperaturen kan måles med et almindeligt termometer eller ved brug af et infrarødt termometer.

Foto: Merete Studnitz

Vanddråber i hyttens loft: Luft ud!

Foto: Heidi M. Andersen

Når grisene ligger i ét lag ved siden af hinanden, er temperaturen optimal. Foto: Heidi M. Andersen

Temperatur og fugtighed

Få fornemmelse af sammenhæng mellem temperaturen i hytten og udetemperatur og graden af ventilation.

- Mål temperaturen i hytten i flere gange i løbet af året.

Husk at temperaturen er højst, når soen har været i hytten et stykke tid og laveste, når soen har været ude af hytten et stykke tid.

Vanddråber i hyttens loft er tegn på, at det er for fugtigt. Sørg for mere ventilation

- Mærk efter vanddråber – de er svære at se.

Føles luften stram. Sørg for mere ventilation.

Et fugtigt miljø giver grobund for bakterier.

Grisenes måde at ligge på afslører, om temperaturen i hytten er optimal.

- Grise i sideleje i ét lag ved siden af hinanden viser, at temperaturen er optimal.
- Grise i bugleje tæt på – eller oven på hinanden viser, at det er for koldt.
- Grise i sideleje meget spredt viser, at temperaturen i hytten er for høj.

Faring

Faring er krævende for både so og grise – faringshjælp kan blive nødvendig.

Ro til soen under faring og overvågning af faringen er en balancegang.

Målet er flest muligt sunde pattegrise til fravænnning.

En farende so kan være meget påpasselig over for sine grise – og dermed farlig! **Pas på dig selv!**

Tilse om muligt uden at soen opdager det. Hold øje med at faringen går godt, og hjælp svage grise til yveret.

Foto: Tove Serup

I nogle tilfælde vælger en so at fare uden for hytten.

Foto: Tove Serup

Faringshjælp, når der ikke er mandskabsdør. Få hjælp til at tippe hytten. Foto: Lene Thomsen

Overvågning når faringen er gået i gang

- Tilse soen hver time. Undgå at forstyrre soen.
- Særlig opmærksomhed til hytter mærket med risikosøer.
- Notér antal fødte grise ved hvert tilsyn.
- Der må højst være to timer mellem de fire første grise og maks én time mellem de næste. Er alle grise tørre ved tilsyn, og har soen presseveer, uden at der fødes grise, gives faringshjælp!
- Små og svage grise hjælpes til yveret og sikres råmælk.
- Vurdér om faringen er afsluttet. Når efterbyrden er kommet, er faringen afsluttet. Ved tvivl giv fødselshjælp, undersøg om en gris sidder fast.
- Soens tilstand vurderes.
- Ved mistanke om problemer, tag soens temperatur. Soen har feber:
 - På faringsdagen: Når soens temperatur er over 40°C.
 - Øvrige dage: Når soens temperatur er over 39,5°C.
- Hvis soen har feber tildel vand tæt ved hytten evt. i forgården.

Søer der farer uden for hytten

I nogle tilfælde vælger en so at fare uden for hytten. Fjern vinterstrimler og forgård. Led soen ind i farehytten.

Er faring gået i gang, flyttes pattegrisene først ind i hytten, soen vil ofte selv følge efter.

Kan man ikke få soen til at gå ind i hytten, kan hytten i stedet, ved hjælp af traktor, flyttes henover soen.

Faringshjælp

Rettidig faringshjælp redder både soen og den gris, der sidder fast.

1. Er der ikke en mandskabsdør i hytten, skal du få hjælp til at tippe hytten, eller løfte hytten væk med traktoren, inden du giver fødselshjælp.
2. Vask omkring soens kønsåbninger med sæbe og skyl med lunket vand.
3. Tag en handske på, og kom børslim på handsken.

Faring

Foto: Heidi M. Andersen

Tildeling af vand fra vandvogn. Foto: Tove Serup

Lær søernes adfærd at kende. Nogle bliver meget påpasselige lige omkring faringen. Foto: Helle Lahrmann

Erfaring:

Mange producenter har erfaret, at problemer omkring faring reduceres, når soen tildes vand tæt ved hytten fra forventet faring og de første dage efter faring.

(faringshjælp fortsat)

4. Ligger pattegrisen forlæns, gribes om nakke eller underkæbe.
5. Ligger grisen baglæns, gribes om bagben.
6. Grisen trækkes ud ved et jævnt træk.
7. Grisen lægges til soens yver.
8. Står soen op, lægges grisen uden for soens liggeområde.
9. Træk alle de grise, du kan nå, ud.

Tilse soen efter en time. Er der ikke født flere grise og heller ingen efterbyrd, undersøges soen igen.

Rengøring af hytten efter faring

Fordi det:

- Sikrer tørt lejeareal.
- Sikrer god hygiejne i hytten.
- Mindsker risiko for at tiltrække rovdyr.

Efter faring fjernes:

- Våd halm.
- Efterbyrden.
- Døde grise fra hytten.

Efterbyrden og de døde pattegrise skal tages med væk fra faremarken, da de ellers kan tiltrække rovdyr.

Sikring af råmælk til pattegrisen

Alle nyfødte grise skal have råmælk

- Svage pattegrise hjælpes til yveret.
- Kolde pattegrise hjælpes til yveret.

Råmælk direkte i munden på grisen

- Vær opmærksom på soen – er hun aggressiv?
- Malk råmælk direkte i munden på pattegrisen – **eller**
- Giv råmælk via en engangssprøjte.

OBS!!!

- Udmalkning bør kun ske, hvis soen ligger med bagpart mod hytteudgangen, så yveret kan nås uden, at man kommer i nærheden af soens hoved, og uden at kravle ind i hytten, så man hurtigt kan komme væk, hvis soen bliver aggressiv.

Tildel vand ved hytten

Vand tæt ved hytten evt. i forgården

- Sørg for, hvis vandet skulle vælte, at det ikke gør strøelsen i hytten bliver våd.

Vand i hytten

- Sørg for, at det ikke kan vælte samt, at der er mindst 20 cm fra spandens overkant ned til strøelsen, så pattegrise ikke kan falde ned i vandet.

Daglige rutiner fra faring til fravænning

Tilsyn og handling er altafgørende for soens sundhed og mælkeydelse, og for pattegrisenes overlevelse og trivsel.

De første 3–4 dage efter faring er de mest kritiske for pattegrisene.

Det er vigtigt, at soen kommer godt i gang med at drikke og æde, for at opnå den bedste mælkeydelse.

Tag straks hånd om utrivelige pattegrise – jo før, jo større chance for, at de overlever.

Tilse so og pattegrise hver dag. Lad det være en selvstændig opgave.

Velstrøet hytte, som giver grisene mulighed for at bore sig ned i strøelsen. Foto: Heidi M. Andersen

Tilse soen

- Kommer soen ud af hytten, og bevæger den sig uden problemer.
- Ser soen sund ud.
- Har soen et sundt yver.
- Soen må ikke have flåd fra børen.

Hvis noget af ovenstående er galt

Tag soens temperatur, må ikke være mere end 39,5°C. Behandl evt. efter samråd med dyrlægen.

Tildel vand i eller ved hytten. Pas på, at vandet ikke kan vælte og, at grisene ikke kan falde i.

Rask højtydende so med sunde grise. Foto: Merete Studnitz

Tilse pattegrisene

- Kommer alle grise til yveret.
- Er pattegrisene runde, blanke og friske uden skader.
- Svage grise ældre end 24 timer, kan tildeles mælkeerstatning for at hjælpe dem i gang.
- Opvarm kolde pattegrise eller læg dem tæt sammen med de øvrige pattegrise.

Flere strithårede og magre grise

Tjek om soen har mælk nok. Behandl om nødvendigt efter samråd med dyrlægen. Tjek at soen benytter hytten – forgård og vinterstrimler kan være en forhindring.

En eller to strithårede og magre grise

Tjek om soen har velfungerende patter til alle grise. Flyt evt. overskydende grise til anden so (kuldudjævning). Hvis dette ikke er muligt, flyt evt. de største grise i en kort periode.

OBS!! Syge og tilskadekomne grise må ikke flyttes til andre søer pga. smittespredning og skal behandles efter samråd med dyrlægen.

Daglige rutiner fra faring til fravænning

Kontroller at sølebadet virker, når temperaturen er over 15°C. Foto: Marianne Bonde

En diegivende so drikker op til 50 liter vand i døgnet. Foto: Merete Studnitz

Tøm og rengør fodertrug, hvis soen ikke har ædt op siden sidste fodring. Foto: Merete Studnitz

Faresignaler i faremarken

- Søerne er urolige, oppe på mærkerne og "tændte".
- Søerne er mere kontaktsøgende end normalt.
- Der er trædeskader på pattegrise i flere kuld.

Kan skyldes, at der er ræve eller mårhunde i området

- Gennemgå hegnet.
- Reparer huller.
- Tjek reparationerne dagligt i en uge.

Tjek hytte

Halm

- De første 3–4 dage efter faring skal der være ca. 15 cm tyk løs halm.
- Den første uge efter faring strøes med hånden.
- Er halmmåtten fugtig eller beskidt gives mere halm.
- Fjern døde grise helt væk fra faremarken.

Tjek klima og ventilation i hytten

Tilstræb 20–22°C i hytten:

- Udetemperatur < 10°C: Ventilationen lukket, evt. vinterstrimler for hytteåbningen.
- Udetemperatur ca. 15°C: Ventilationen halvt åben.
- Udetemperatur > 20°C: Ventilationen helt åben.

Tilstræb tør og ren luft i hytten

Stram eller fugtig luft: Åben ventilation Lidt og fjern evt. vinterstrimler.

Vanddråber under hytteloft: Åben ventilation lidt og fjern evt. vinterstrimler.

Tjek sølehullet

Er udendørstemperaturen over 15°C

- Sikre at sølehullet er permanent vådt. Tildel vand om nødvendigt.

Tjek vandet

- Virker vandventilen eller flyderen.
- Rengør vandkop eller vandtrug.

Tjek fodertrug

- Fjern foderrester i hjørner og rengør fodertruget.
- Hvis soen ikke har ædt siden sidste udfodring: Tøm og rengør fodertruget. Sæt vand hen ved hytten, og tjek soen og pattegrisene.

Kuldudjævning og ammesøer

Grise kan tages ud af hytte med en lang (affalds)tang.
Foto: Helle Lahrmann

Kuldudjævning

Perioden 0–2 dage efter faring

Kuldudjævning skal sikre, at soen kun ligger med så mange pattegrise, som den har fungerende patter til.

1. Pattegrisen skal have fået råmælk hos egen so inden den flyttes.
2. Pattegrisen må tidligst flyttes, når den er 12 timer gammel.
3. Flyt så mange grise, at soen højst har lige så mange pattegrise tilbage, som den har velfungerende patter.
4. Små grise skal så vidt muligt lægges til 2. kuldssøer.
5. Flyt så få grise som muligt.
6. Flyt grisene inden nogen bliver utrivelige.
7. Der bør ikke flyttes grise mellem kuld senere end 2 døgn efter faring.
8. Flyt primært små grise ved kuldudjævning tidligt (12 timer) efter faring, og primært store, livskraftige grise ved senere kuldudjævning (2 døgn efter faring).

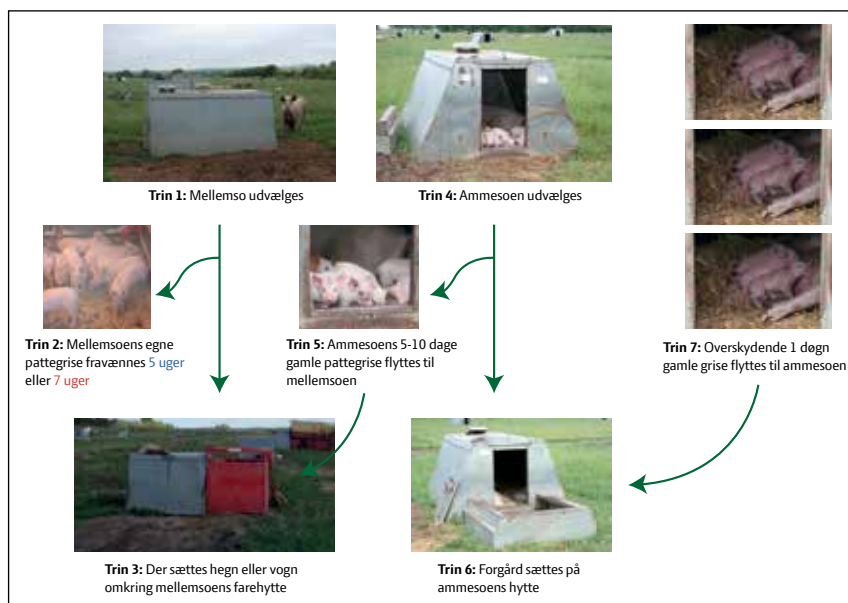
Flyt ikke unødigt rundt på grise, lad så vidt muligt søerne passe deres egne pattegrise.

Skal flere grise flyttes væk fra egen so, end andre nyligt farende søer har plads til, er der behov for ammesøer. VEND!

Kuldudjævning og ammesøer

Er der flere grise tilovers efter kuldudjævning, laves ammesøer

To-trins-ammeso

Tabel: Princippet for dannelsen af en to-trins-ammeso

Trin	Handling	Krav
1	Ung sø, der skal fungere som mellemsø, udvælges.	<ul style="list-style-type: none"> - Den skal have faret for minimum 5 uger siden (konventionelt) og 7 uger siden (økologisk). - Den skal have gode moderegenskaber. - Den skal være i godt huld. - Den skal minimum fravænne det samme antal grise, som den kommer til at modtage fra ammesøen.
2	Mellemsøens egne pattegrise fravænnens.	<ul style="list-style-type: none"> - Pattegrisene skal minimum være 5 uger (konventionelt) og 7 uger (økologisk).
3	Der sættes hegn eller vogn omkring mellemsøens hytte.	<ul style="list-style-type: none"> - Søen skal have adgang til foder og vand, skygge eller søle uden for indhegningen eller i vognen.
4	2.–4. lægs sø, der skal fungere som ammesø, udvælges.	<ul style="list-style-type: none"> - Den skal have faret for 5–10 dage siden. - Den skal have gode moderegenskaber. - Den skal være i godt huld. - Den må ikke have flere grise end mellemsøen, som skal modtage dens grise, har fravænnet.
5	Ammesøens pattegrise flyttes hen til mellemsøen.	<ul style="list-style-type: none"> - Der må ikke sættes flere pattegrise til mellemsøen, end den selv har fravænnet. - Pattegrisene skal gå hos mellemsøen indtil de overholder de gældende regler for fravænningsalder.
6	Der sættes forgård eller anden afskærmning på ammesøens hytte.	<ul style="list-style-type: none"> - Sæt vand og foder ind i forgården.
7	Overskydende grise fra søer, der har faret for ca. 1 døgn siden, flyttes til ammesøen.	<ul style="list-style-type: none"> - Vent 1–3 timer med at give ammesøen grise, så vil ammesøen være mere motiveret for at give die. - Pattegrisene, der flyttes, skal min. være 12 timer for at sikre, at de har fået råmælk. - Der må ikke sættes flere pattegrise til ammesøen, end den selv har haft. - Pattegrise, der flyttes, bør være livskraftige, da der kan gå 3–8 timer inden ammesøen giver mælk første gang. De svageste grise skal blive hos egen sø.

Kastration og smertelindring

Kastration skal foretages indenfor 2–7 levedøgn

Vær meget opmærksom på egen sikkerhed.

Kastrationsbænk gør det nemmere at kastrere.
Foto: Videncenter for Svineproduktion

1. Benyt høreværn eller ørepropper.
2. Vær altid to personer i faremarken, når der kastreres.
3. Stil traktoren / ATV'en så den skærmer for soens adgang til hytten.
4. Rengør og desinficer kniven mellem hver gris.
5. Grisen skal smertelindres enten før kastrationen eller i forbindelse med kastrationen.
6. Placer grisen i kastrationsbænken i passende arbejdshøjde.
7. Skær så små åbninger som muligt, pres testiklerne ud, og skær sædstrengen over ½–1 cm under testiklerne.
8. Ved tarmfremfald ud af kastrationshullet, aflives grisen.
9. Ved tarmfremfald inden for huden (brok/posegrise) følges grisen nøje.
10. Grisen sættes forsigtigt ned i hytten.
11. Skift blad på kastrationskniv for hvert andet eller hvert tredje kuld.
12. Rengør kastrationsredskaber efter brug.

So vogter uden for hytten. Den kan høre grisene blive kastreret. Foto: Helle Lahrmann

Smertelindring ved kastration

- Behandlingen gives ved en indsprøjtning i nakken (bag øret)
- Indsprøjtningen gives samtidigt med kastrationen eller før kastrationen (maks. 60 minutter før)
- Dyrlægen skal give en skriftlig anvisning på, hvordan behandlingen skal udføres

Lægemidler og dosering

Der kan vælges mellem tre forskellige smertelindrende lægemidler (per april 2009), som skal ordineres af den praktiserende dyrlæge.

Lægemiddel	Dosis
Finadyne	0,1 ml til grise, der vejer op til cirka 2,3 kg
Flunixin	
Melovem	0,2 ml til en gris på 2,5 kg, svarende til 0,1 ml pr. 1,25 kg gris
Metacam, 5 mg/ml	

BEMÆRK

Metacam skal have en koncentration på 5 mg/ml. Metacam på 20 mg/ml må ikke anvendes til pattegrise.

Det er ikke tilladt at blande lægemidlerne med vand, jern eller anden medicin. Den "stærke" Metacam må derfor ikke fortyndes med vand. Flunixin/Finadyne danner desuden krystaller og mister virkningen, hvis det opblandes.

Krav til sprøjter og kanyler

- Der skal anvendes automatsprøjter, som med sikkerhed kan dosere ned til 0,1 ml
- Kanylerne skal være sporbare (som det generelt gælder for alle kanyler)
- Dyrlægens vejledning vedr. kanylestørrelse bør følges. Kanyler i størrelsen 0,9x9 mm eller 0,9x13 mm vil oftest være passende.

Automatsprøjterne ECO-Matic, 0,3 ml og Prima Tech BMW 0,5 ml er egnede.

Kontrol

Fra 1. juni 2009 vil DANISH-kontrollen føre tilsyn med, at der bruges smertelindring ved kastration.

Dette folie findes på dansk, engelsk og russisk på www.infosvin.dk

Pattegrisene fra 2. leveuge

Fjern forgården, når pattegrisene begynder at følge soen ud i faremarken. Foto: Lene Thomsen

Flytning af forgård og trinbræt

Forgård

Fjern forgård eller trinbræt 7–14 dage efter faring, før pattegrisen begynder at kravle ud.

Vand

Drikkekar eller vandtrug til pattegrisene rengøres, og vandforsyningen åbnes, (hvis pattegrisene ikke kan drikke af soens vand).

Konventionelle pattegrise på friland skal have permanent adgang til frisk drikkevand, når grisene er to uger gamle.

Økologiske pattegrise på friland skal have permanent adgang til frisk drikkevand fra fødslen.

Pattegrisenes foder skal være uden for soens rækkevidde. Foto: Hanne Nissen

Tildeling af foder til pattegrisene

Foder

- Pattegrisene kan tildeles foder i faremarken fra 3–5 uger efter fødslen.
- Foderet placeres i områder, hvor pattegrise normalt færdes.
- Optimer foderet, så det passer til pattegrisenes næringsbehov.
- Grise er nysgerrige. Foderautomater kan derfor med fordel være synlige i hele farefolden, så vil grise tiltrækkes af, at andre grise æder.

Soens foder kan også være uden for pattegrisenes rækkevidde. Foto: Hanne Nissen

Pattegrisene fra 2. leveuge

Foderstrategi

Søernes foderbehov afhænger bl.a af huld, temperatur og kuldstørrelse. Tilpas fodertildelingen til hver enkelt so og dens ædelyst. Målet: Høj mælkeydelse og minimalt vægttab i diegivningsperioden.

Vejledende tildeling af foder, FEso pr. dag før faring

Dage efter faring	0	2	7	14	21	28	35*	42
Sommer 15–20°C Mængde, FEso	3,25	3,75	6,5–7,00	8,70–9,75	10,75–13	10,75–13	10,75–13	10,75–13

Hos os er fodermængde i perioden: Fra _____ til _____ ny foderplan dato:

Dage efter faring	0	2	7	14	21	28	35*	42
Mængde, FEso eller kg								

Omregning fra FEso til kg: Mængde, FEso/ FEso per kg foder = kg foder.

* Omkring dag 35 begynder pattegrisene at tage fra ved soens fodertrug, hvis de ikke fodres separat. Vær derfor opmærksom på, at tildelingen til soen skal øges, hvis pattegrisene æder af soens foder.

Fravænning

Lok søer op i transportvognen med lidt foder.
Foto: Lene Thomsen

Søer og grise skal væk fra faremarken

Søerne

Søerne flyttes dagen før smågrisene.

- Undlad at fodre om morgenen.
- Lok søen op i transportvognen med lidt foder.

Det er praktisk, hvis transportvognen kan deles op, og dermed holde søerne inde, mens en ny so kommer ind.

Foto: Heidi M. Andersen

Smågrisene

1. Hytterne lukkes tidligt om morgenen, mens det endnu er mørkt. Pas på sommervarmen.

Foto: Heidi M. Andersen

2. Vognen køres hen til hytten og sænkes ned.

Foto: Heidi M. Andersen

3. Lågen skal slutte så tæt til terrænet, at smågrisene ikke kan komme under (kan evt. sikres ved at eftermontere en justerbar plade på transportsvognens låge).

Fravænning

Foto: Heidi M. Andersen

Foto: Heidi M. Andersen

Foto: Heidi M. Andersen

4. Modsat vognen placeres et drivbræt, så grisene ikke løber ud til denne side. Vær tålmodig og rolig.
5. Grisene gennes ud af hytterne ved hjælp af en rasler. Rasleren holdes henover smågrisene i farehytten og rystes. Lyden får grisene til at løbe ud af farehytten og ind i vognen. Giv grisene tid til at komme ud af hytten.
6. Det er en hjælp, hvis vognen har flere ruminddelinger, så kan grisene fra et kuld lukkes inde, når et nyt kuld skal i vognen.

Arbejdssikkerhed

Medarbejdersikkerhed

Det er soens naturlige adfærd at passe på sine pattegrise. Mange søer er alligevel omgængelige. Lige omkring faring kan søerne ændre adfærd og blive opfarende og aggressive, og i faremarken er soen løs, så PAS PÅ!

Hytte med to udgange. Foto: Morten Thomsen

Grisen tages ud af hytten af hyttens ventilationshul, uden af forstyrre soen. Foto: Helle Lahrmann

Tænk på egen sikkerhed

Undgå at komme imellem soen og dens pattegrise. Soen vil beskytte sine pattegrise.

Brug de hjælpemidler der findes

- "Affaldstang" til at løfte grise ud af hytten.
- Brug sprøjte med forlængerarm til behandling af søer.
- Vælg hytter med både mandehul og soindgang– de har to flugtveje.
- Brug traktoren til tunge løft.
- Brug høreværn ved støjende opgaver f.eks. kastration og vaccination.

Er du nødt til at kravle ind i hytten

- Lok soen ud med lidt foder.
- Placer ATV'en eller traktoren foran soens indgang til hytten, så soen ikke kan komme ind igen.
- Vær så vidt muligt to personer i faremarken.
- Er du alene – husk mobiltelefonen, men vær opmærksom på, at der ikke altid er dækning.
- Fortæl andre, hvor i faremarken du er, så du om nødvendigt kan få hjælp.

